

تبع محترم غلام جیلانی خان جلالی

دائرة المعارفها (*)

مجموعه های علمی یا موسوعاتی که آنرا علما عنوان دائرة المعارف میدهند و غیر بیها آنرا انسا بکلو پید یا میخوانند بد و تفریق از هم سوا میشوند؛ اول عام دوم خاص: عام آنست که در محتویات آن از کافه علوم و فنون و موضوعات متنوعه بحث مبرود و از روی آن مشکلات علمی و فنی حاجتمندان حل میگردد. خاص آنست که بوسیله آن بعضی موضوعات علمی یا فنی حل و فصل شود مثلاً دائرة المعارف زراعتی و دائرة المعارف تجارقی؛ طبی و...

ذیلاً مختصرنار پیچیده دائرة المعارف فی علم الازقرون باستانی تا ابن عصر

مطالعه می کنیم: *رسال جامع علوم انسانی*

قرون باستانی:

در قرون باستانی چینی ها پیش قدم ترین مردم ما نند که در آن عهد دائرة المعارف ها ساخته اند از جمله اولین دائرة المعارفیکه در چین تدوین شد انسا بکلو پید یای (آر-یا) است که زمان تالیف آن بعقیده چینی ها بقرن ۱۲ قبل المیلاد مسیح (ع) منسوب است ولی از روی قرائن باین اندازه قدامت

(*) اقتباس از الهلال شماره ۶ - ۷ - ۸ سال ۱۹۳۵ و غیره.

منار ساعت و زارت جلیله حر بیه رو بروی قلعہ محمود خان (در بن عصر فر خندہ ساخته شدہ) متعلق شمارہ
۴ - سال ۵ - آئینہ

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دائرة مذکور تصدیق شده نمی تواند.

چیزی که به ثبوت پیوسته اینست که قدیمترین مولفه چینی‌ها عبارت است از دائرة المعارف (تای پنچ یولان) این کتاب سابق ترین دائرة المعارف میباشد که ما از روی استحقاق میتوانیم آنرا دائرة المعارف بخوانیم - تدوین این اثر بامپراطور چین در تحت نظر اشراف درباری انجام شد گرچه دائرة مذکور بر (۱۰۰۰ باب) قسمت گردیده ولی با این ازبزرگترین دائرة المعارف‌های چینی بشمار نمی رود زیرا: چینی‌ها بیک از بهترین و کلاسیکترین دائرة المعارف‌های آن مملکت را دائرة (پنج لوتا ئین) میدانند که اثر مذکور هم در تحت نظر اشراف دربار امپراطور سوم چین منسوب بسلسله (منج) اختتام پذیرفت. دائرة مذکور از ۹۳۷ تا ۲۲ موضوع ترکیب شده بود لکن از کتاب مذکور بجز سه نسخه زیاد نوشته نشد. از آن جمله دو نسخه در زمان سقوط سلسله (منج) ضایع گردید و بیک نسخه باقیمانده آن (باستثنای چند اجزا) در زمان جنگ بکسر اتلاف شد.

در دوران امپراطور (کانج هسی) علمای چین بتدوین دائرة المعارف جدیدی شروع نمودند آنرا انجام کردند. متعاقباً بزمان امپراطور یونج شنک (یا یونج شنغ) در سنه (۱۷۳۳ تا ۱۷۳۶) بطبع رسانیدند.

هرگاه مادرین موضوع بیلا در غرب نظر کنیم می بینیم که یونان قدیم در تالیف دائرة المعارف‌ها برد بکران سبقت دارد. زیرا وقتیکه پلینوس مورخ معروف رومانی مالک قاموس (تاریخ طبیعی) باین موضوع آغاز کرد اقدام مذکور بتقلید یونانیها بود چه مولف مذکور در مقدمه تاریخ طبیعی خود می نویسد:

من در تدوین این اثر بر عایت اصول دائرة المعارف نویسان یونانی اقتدا نموده ام در واقع کتاب مذکور از قدیمترین دائرة المعارف‌های اروپائی است که فعلاً وجود دارد. این اثر مشتمل است بر موضوعات متفرقه و از روی آن اکثر احوال ماضیه ملل غربی فهمیده میشود:

در مقدمه گفتیم که دائره المعارف ها با عام است یا خاص ، عام از موضوعات مختلفه علمی ، فنی ، عمرانی ، مالی و غیره بحث میکنند ، بالعکس دوائر خاص از یک موضوع معین تشریحات میدهد مثلاً انسابکلوپیدیای زرعتی از شئون کشتمندی و انسابکلوپیدیای تجارتی از امور تجارته بحث میراند اما این نوع دائره المعارف در لغات جدیده عصری زیاده اند ، اما دائره المعارف پلینوس مذکور (تاریخ طبیعی) از ۳۷ مجلد و ۲۴۹۳ فصل ترکیب یافته از فلکیات ، نجوم ، میتورولوجیا و زولوجیا ، جغرافیا ، نباتات ، طب و اطبا ، دستور معالجه ، صفات برجسته ، وفنون مختلفه بحث میکنند . جای تعجب اینست که پلینوس مذکور (وفاتش در ۹۷ بعد المسیح « ع ») با وجود اینکه نه از علمای طبیعی و نه از اطبا و نه از اهل فن بوده باین در موضوعات مختلفه توانسته است در آن عهد مباحث نفیس و مفید برآجمع کند . گویند که مشارالیه در کتاب خود بیست هزار خبر و حقایق متنوعه را جمع نموده است (لیمیر) معتقد است که دائره او برد و چندابن عدد اخبار و حقایق مشتمل میباشد و پلینوس مذکور در اثنای تدوین و تالیف آن به ۶۴ کتاب از آثار مصنفین گذشته و علمای هم عصر خودش رجوع نموده است . طبع این دائره المعارف از بدو تالیف تا سنه ۱۵۳۶ میلادی به ۴۳ مرتبه بالغ شده است .

در اوائل قرن پنجم از میلاد ^{میلاد} (افریقائی) از تبعه حکومت روم موسوم به (مارتیانوس کیپلا) (Capella) دائره المعارفی را تدوین نمود که نصف آن منظوم و نصف دیگرش منثور بود ، این دائره المعارف نیز بر موضوعات علمی و ادبی مشتمل بوده تا قرون وسطی از مهم ترین مراجع علمی و ادبی و اسکولاستیکی (مدرسی) قرار یافت ، بسیار علما بعد از فراغ تحصیل قسمت منظوم آنرا از بر میکردند و این را از متحانات تحصیل میسر کردند .

در آغاز قرن هفتم میلادی ایزدور مطران اشبیلیه بتالیف دائره المعارفی آغاز نمود که تا امروز بعنوان (اصول) یاد میشود . این شخص در تدوین این اثر مدت

۳۰ سال رنج کشید، دائرة المعارف مذکور از موضوعات مختلفه علمی، ادبی، فنی، لغوی، بحث میراند، نیز در ضمن آن نقلهائی وجود دارد که از فنون حرب و اقسام بازیها و صنعت های کشتی سازی و لباس و غیره و غیره تشریحات میدهد، نظریه معلوماتی که در دست است مولف مذکور در دو زبان یونانی و لاتینی تخصص داشت، عبرانی هم میدانست بلکه مشارالیه را همین لسان اخیر الذکر بتالیف این دائرة المعارف و ادار کرد. در نیمه قرن نهم میلادی رئیس اسقف های ماینز بنام (کائونات) در ۲۲ جلد دائرة المعارف را تدوین کرد که در تصنیف آن بدائرة المعارف ایزیدور مذکور استناد نموده یعنی مشارالیه بعد از حذف و اضافی های مطلوبه اثر کائونات را بوجود آورد، شرحی که درین دائره از حکایات جعلی و رومان سفر التکویین ایراد یافته شعب مسیحی تا اواخر قرون وسطی بآن عقیده داشتند. مصنف این دائره کتاب خود را به لوئیس شاه باویریا در سنه ۷۴۷ هجری و در سنه ۱۴۷۲ میلادی در ستراسبورگ طبع آن اعاده شد.

قرون وسطی :-

و قتی که ما بقرون وسطی می بینیم، ملاحظه می رسد که (و نیست بوفیه) آن عالمیکه در سنه ۱۱۹۰ - ۱۲۶۴ زیسته است مولف بزرگ دائرة المعارف است که در اواسط قرن سیزدهم ظهور کرد. این دائره بر بیانات و معلومات بسیاری مشتمل بود که تماماً از کتب مروجه همان عصر که (امروز ضائع شده اند) اقتباس یافته بعضی قسمت های آن نیز از کتب آندوره عربی بزبان لاتینی ترجمه شده بود.

در اثنای عصر مذکور علامه (برونیتو لاتینی) استاد دانتی شاعر معروف ایتالیا بفرانسه منتفی شده در آنجا اوقات خود را بتصنیف دائرة المعارف بیابان رسانید که آنرا (خزینة الکتب) موسوم نمود. در بین موضوعات این دائره همچو اجزای مهم وجود داشت که از مسائل دینی، تاریخی علمی، ادبی، سیاسی، فلکی، جغرافیائی بحث می نمود، جزء اخیر این دائره از منشاء جمهوریت های ایتالیا

که در آن عصر بوجود می آمد معلومات میداد. در او اواخر قرن سیزدهم انرا علامه (جبونی) از لاتینی بلغت ایتالیه ترجمه کرد و در اوایل قرن نوزدهم ناپلیون بنا یارت برای ترجمه این دائره انجمن مخصوصی را مامور ساخت تا آنرا از لاتین بلغت فرانسه ترجمه کنند ولی انجمن مذکور به ترجمه آن موفق شده نتوانست مگر بعد از زمان طویل از وفات ناپلیون مهم مذکور انجام و ترجمه دائره مذکور اچتمام پذیرفت، ولی با این دائره لغت مترجم الیه مذکور هم قبل از سنه ۱۸۶۳ نشر نگردید. این انسا بکلو پید یا موسوم است بنام (مجموعه مستنداتیکه سابقه ندارد).

در سنه ۱۳۶۰ کلا نویل راهب فرانسه کانی انگلیسی مولفه را انتشار داد که بر موضوعات متنوعه مشتمل بود از تصنیف این اثر هنوز بکنیم قرن نگذشته بود که یا نزد ما بار بطبع رسید.

در سنه ۱۳۶۲ پاپ برسوین «بر کور یوس» رئیس د برسان ایلوا در پاریس دایرة المعارفی را در مقام اشاعه گذاشت که از سه جزء مرکب و هر سه جزء آن در یک وقایه تدوین یافته بود، این اثر که بر موضوعات و مسایل مذهبی اشتغال داشت منتها در وقت خود مروج گردید علوم انسانی و مطالعات فرنگی

در سنه ۱۴۹۶ پاپ جورج ریش الهائی مداح امپراطور مکسیمیلیان دایرة المعارفی را نشر کرد که دارای دو واژه جزء بود، هفت جزء اول این دایره از فنون و پیشه ها و دو جزء هشتم و نهم آن از منشاء اشیاى طبیعی و جزء دهم آن از عالم نباتات مختلفه و خواص آنها و جزء ۱۱ و ۱۲ آن از فلسفه ادبی بحت می نمود.

در سنه ۱۵۰۶ رافایل ما فیای (Raphaelmafei) در شهر روما دایرة المعارف عامه را شایع کرد که مخصوصاً در مسائل تاریخی و جغرافیائی بیشتر پیچیده بود این دو موضوع در آن عهد از جمله همانوع مباحثی بود که تا آنوقت دایرة المعارف های ماضیه در اطراف آنها طوریکه شاید و باید

معلومات نمیداد. علی هذا دایرة المعارف مذکور بنحوی رواج یافت که نظیری
 بخود نداشت چنانکه تا سنه ۱۶۰۳ هشت بار بطبع رسید. اجزای این دایره
 بنهج دایرة المعارف گذشته بر فصلها قسمت شده ولی نظر بانسا بکلو پیدایا های
 ماضیه منتها دقیق و روشن و دارای مستندترین معلومات و حقایق مسلمه شناخته
 می شد از حیث متانت و ثقه بودن ماده در آن عصر بجز دایرة المعارف (جور
 جیدو فالسلا) که بدایرة المعارف بلاسنی منسوب بشهر بلاسنیا
 ایتالیه معروف و در ۴۹ جلد دارای اطلاعات مختلفه و از مهم ترین انسا بکلو پیدیا
 های قرن (۱۵) بشمار میرفت «دیگر دایره بران تفوق نداشت» این دایرة المعارف
 از ۴۹ جزء مرکب و باحث بود از موضوعات مختلفه علوم و بر ۲۱۱۹ فصل احتوا
 داشت.

در سنه ۱۶۱۴ اسقف بتینا انتونیوز را استرایی دایرة المعارفی را نشر کرد
 که امروز محتویات آنرا مباحث (انزبولوجیا) باید خوانند زیرا در اثر مذکور
 از قدیم ترین عصرها تا همان عهد تاریخ انسان و ترکیب جسم و قوای عقلی و مادی او
 توضیحات داده شده است. هکذا در ضمن این مباحث فصل های داشت در نجوم
 و فراست و تعبیر خوابها و خواندن کف دست او معلومات سی شش علم از علوم
 مختلفه واقعا دایرة المعارف مذکور بیک ذخیره علمی بود که انسان نظیر آن را در
 ماخذ گذشته بدست آورده نمیتوانست علاوه بر آن دارای فهرست نام و شاملی هم
 بود که از روی آن خواننده را رجوع بمطالب مندرجه اش آسان می شد.

در سنه ۱۶۳۰ بوهان هنرینج الستید دایرة المعارف جامعهی را شایع نمود
 که در اقسام علوم و فنون و فلسفه و اداب و صنعتها بحث میراند. یکی از علمای همان
 عصر از دایرة مذکور چنین تعریف میکند: این انسا بکلو پیدیا چنان متین و برجسته
 است که مستحق عیب جوئی نمیشد...

تقریظ مذکور باین لهجه و عبارة درباره اثر مذکور ازین لحاظ ابراد شده که

بسیاری از علما در همان عصر جانب دایرة المعارف ها بدیده حقرات می دیدند .
 نا گفته نماند ترتیب دایرة المعارفها در همان زمانه ها حسب ردیف حروف نهجی
 ته بوده بنا بران خواننده در زمان حاجت بد ریافت مطلوب خود زحمت زیادی را
 متحمل میکرد . دایرة المعارف السدید که ما در صدد بیان آنیم آخرین
 انسا بکلویید بای بود که در لغت علما و رجال ادب و سیاست آن دوره (لاتینی)
 ظهور کرد .

هكذا (جان دی ماینون) مورخ شاهان فرانسه اولین کسی است که بر علیه
 تقالید انسجام موافقات قدیمه خروج نموده خواست چنان دایرة المعارف منظومی
 را تالیف کند که از ده جزء مرکب و هر جزء آن دارای بیست هزار بیت باشد ،
 مصنف مذکور درین باره میگوید : (من دایرة المعارفی را وضع میکنم که تمام
 کتب و اثار عالم را بی قیمت بسازد) اما بالعکس این نویسنده بمراد خود نرسید
 قبل از انجام جزء اول دایرة خود در سنه ۱۶۶۲ از جانب دزدان بقتل رسیده
 آنچه از اثر مذکور خود نوشته کرده بود عبارة است از یازده هزار بیت که بعد از وفات
 او بنام (علوم عامه) نشر شد ، این مولف درین جزء ابتدا بنام خالق و صفات او تعالی
 نموده بحکایات سقوط انسان اثر اخاتمه داده است ، با آنکه نویسنده مذکور از دست
 صمیمی « مولیر » بود و در نظم شعر و اجزای روایات مولیر با او معاونت هم نموده
 است ، اما نظم دایرة المعارف مذکور از روح شعری بصورت پوره نمابندگی
 کرده نمیتواند .

در سنه ۱۶۷۷ یوهان هوفمان از شهر بال استاد تاریخ و لغت یونانی در مد رسه
 انجا دایرة المعارفی را شایع نمود که بحیث عموم از تاریخ و جغرافیا و میتولوجیا
 (علم اساطیر) و علم السنه و موالید و سیر بزرگان و امرا و سلاطین و دیگر موضوعات
 بحث میراند . در سنه ۱۶۸۳ د و جزء دیگر از ان هم بظهور آمد ولی مباحث این اثر
 از اغلاط و شوا هب بسیار خالی نیست .

در ۷ فروری سنه ۱۶۳۹ اسکادمی علوم فرانسه در وضع دائرة المعارف فرانسوی اهتمام نموده و در اواخر قرن ۱۷ از طرف اکادمی فرانسوی تدوین گردید. در اثنای زمان مذکور توما کورینل که از اعضای اکادمی فرانسه بود وضع قاموس معروف خود (معجم علوم و فنون) شروع نموده در سنه ۱۶۹۴ آن را انجام نمود بنابراین اکادمی فرانسه طبع این قاموس را نیز با طبع نخستین دائرة المعارف خود در اواخر قرن ۱۷ طبع کرد، این طباعت آثار مذکور از شروع تصنیف دائرة المعارف مزبور بقدر نیم قرن چیزی زیاده بعد تر بود.

در سنه ۱۶۹۷ بروتردام در لغت فرانسه دائرة المعارف جدیدی بنام قاموس (تاریخی انتقادی) تالیف شد که موافق اولی آن پیر بایل بود اما این دائرة چندین مرتبه تقد و سره شده و بزبان انگلیسی ترجمه گردید. عالم معروف برو سپرمارشان در صحت طبع اخیر و وسعت و تزئید فصول و مباحث جدید بر مندرجات سابقه اش مدت چهل سال در آن زحمت کشید.

در نصف اخیر قرن ۱۷ و نشنز و کوروتیلی و اهاب و عالم ایتالیوی یکی از اهالی بندقیه به تصنیف اولین دائرة المعارف در زبان ایتالیه شروع نمود، شخص مذکور در جمع و تصنیف اثر مذکور مشورت سنی سالو رنج برده و آنرا بنام (دائرة المعارف دینی و الحادی) موسوم کرد. میگویند انسا یکلو پیدای مذکور به ۴۵ مجلد بالغ شده بود اما از جمله آن در بین سنوات ۱۷۰۱ - ۱۷۰۶ تنها هفت مجلد بطبع رسید که از حرف (A) تا «C-A-Q-U-E» میباشد. این دائرة از کامل ترین و شامل ترین و ساده ترین همان نوع دائرة المعارف های عصری بود که در زمان مذکور با رویا تدوین یافته است.

اما با وجود آن چون مؤلف آن يك شخص جلد نویس و سر ریع التالیف بود از اغلاط هم خالی نمی باشد. (*)

(*) نظر بمقاله جناب رشتا (منتشره شماره ۳۵ و ۳۶ کا بل) انسا یکلو پیدای

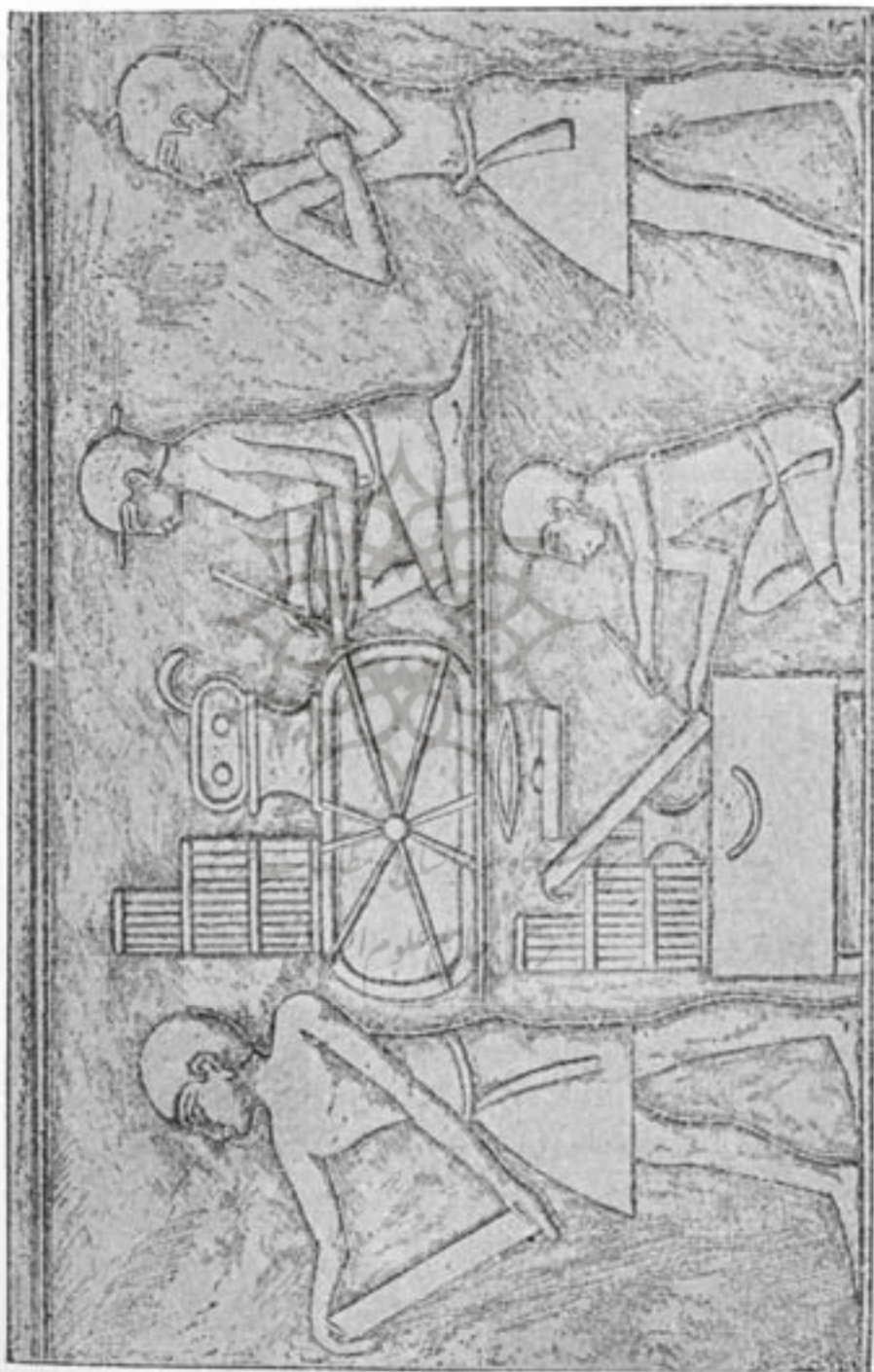
قرون جدیده :

امروز میدان بحث دایرة المعارف ها با اثر تطور نما یان علوم و سعت یافته هر کدام از دایرة المعارف های مذکور دارای نظام و ترتیب جدیدی است که از روی آنها موضوعات مختلفه علمی، فنی، عمرانی، صناعی و غیره حل میشود .
در قرون جدیده اولین دایرة المعارفیکه از دایرة المعارفهای انگلیسی تدوین شده کتاب (جو هن هاریس) است این اثر در سنه ۱۷۰۴ بطبع رسید .
مصنف کتاب مذکور که از رجال دینی و از شهر لندن بوده دایرة المعارف خود را بر خلاف اکثر دایرة المعارف های که در آن عصر رواج داشت بحروف تهجی ترتیب

(بقیه باورقی صفحه ۲۵)

شرقی در فرانسه ، (در بلو) سنه (۱۶۲۵ - ۱۶۹۵) مستشرق فرانسوی در زمان لوئی چهاردهم بکمالک های مادی و معنوی کلبر وزیر معروف فرانسه کتاب مهمی بر ترتیب الف با تدوین نمود که در حقیقت انسا یکلو پید یای جامعهی از علوم تاریخ ، آداب ، ادبیات ، حکومت ، خرافات و اخلاق اجتماعی مشرق زمین بشمار میرفت ، این مجموعه نفیس در ۶ جلد بطبع رسیده چهارم دوم آن نیز در سنه ۱۷۸۳ صورت گرفت . قسمت مهم این اثر را خود در بلو و باقی آنرا گارلاندر ترتیب داده بود . پس ازان لوئی موریری دوره معروف قلموس بزرگ تاریخی خود را بعد از زحمات زیاد تکمیل نموده در سال ۱۷۸۴ بشهر لیون طبع شد ، این مجموعه بزرگ تا امروز تحت استعمال است و مخصوصاً طبع بیستم (۱۷۵۹) آن خیلی طرف توجه می باشد .

در حدود (۱۷۶۰ - ۱۷۷۰) « میاز » انگلیسی که باشند فرانس بود یکدوره انسا یکلو پید یای جامعهی را بزبان فرانسه ترجمه کرده خواست آنرا طبع کند ، اما مسبولو بر تاز رئیس مطبعه سلطنتی لوئی (۱۵) اثر مذکور را بنام خود چهارم کرد .

منشیان قدیم مصر در د فتر خود مشغول کار بودہ اند متعلق شمارہ ۴ - سال ۵ - آئینہ

پرو، شہسگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

داد. درین اثر با استثنای علم آثار و علوم دینی و شعر و سیر بزرگان که مولف بان تعرض ننکرده بر مباحث طویله بسیار علوم و فنون مشتمل بود، مجلد دوم این دایره که در حدود ۱۲۱۹ بوجود آمد در ضمن آن با تفصیل مهم از فلکیات، ریاضیات و علوم طبیعی بحث رانده بود. در میان این نویسنده و فیلسوف اسحق نیوتن دوستی و صمیمیت بزرگی بود باین حیث نیوتن با و اجازه داد که در دائرة المعارف خود بحثی از حموضات هم نشر کند از آنجا که اثر مذکور بر موضوعات دقیق و علمی پیر استگی داشت طبع آن در اندک مدت پنج مرتبه اعاده شد.

در سال ۱۷۰۴ بشهر لیزبک جرمنی عالم معروف یوهان هوبنر دائرة المعارفی و تألیف کرد اما هشت سال بعد از آن شخص مذکور در شهر زوریخ انسایکلو پیدیا یی دیگری را نیز بآن افزود که هر دو مجوعه نفیس مشتمل بود بر مباحث مکمل و مفصل علم، فلسفه، سیاست، ادب، اجتماع، تجارت، حرب، صلح و امنیت، صنعت جہازها، جغرافیا و دیگر موضوعات عامه. در سال ۱۷۳۸ افرایم چمبرس انگلیسی دائرة المعارفی را وضع نمود که تاکنون متداول و به بنام او معروف است. در صفحه اول این دایره نگاشته آمده: این اثر علاوه بر توسیع در علوم سپاهوی و دینی قاموس عامی است مشتمل بر علوم و فنون و تفسیر اشیا و شرح آنها. دائرة مذکور در دو جزء بزرگ تدوین شده هر مقاله آن دارای صفحه و نشانی است از اسمی که آنرا میگیرد بیکه مولف بآن استناد و اعتماد نموده است. درین اثر بجمله دیگر موضوعات در مباحث لاهوتی، مادی، فلسفی، سیاسی، منطقی و لغوی توجه مخصوصی بکاررفته اما زمینه تاریخ و سیر بزرگان... در آن مهمل گذاشته شده یکی از مکمل ترین آثار است که در لسان مذکور تا همان عهد باثر آمده و زمانیکه چمبرس در سنه ۱۷۳۹ بفرانسه رفت از و درخواست نمودند که دائرة المعارفی را مانند دائرة المعارف انگلیسی خود بزبان فرانسه تألیف نمود و آرا به لوی پانزدهم تقدیم کند مشارالیه این استدعا را قبول ننکرد. زمانیکه عالم مذکور در سنه ۱۷۴۰ فوت نمود بعد از مرگ او معلوم شد که مشارالیه مواد هفت مجلد دیگر را

نیز برای طبع تهیه نموده تا آنرا چها پو بدائرة خود ملحق سازد - این قسمت را
(جون هل) عالم نباتات بنام ملحق خاص در علم نباتات بطبع رسانیده
و بدایره چمبرس ملحقش نمود

در سنه ۱۷۷۸ بطبع نسخه جدید و کامل این دایره و ملحقات آن آغاز نموده طباعت آن در
مدت ده سال پایان رسید و باین نوبت دائره مذکور در ظرف ۱۸۴ جزء بوجود آمده.
بعد از آن در او در پادائرة المعارف های دیگر بوجود آمده که مهم ترین آنها مولفه
زدلر الهان است، این دائره در نوع خود از بهترین و کامل ترین و دقیق ترین
مصنفات است.

در تدوین این اثر ۹ نفر دیگر هم از علمای جرمنی اشتراک ورزیده بهر کدام آنها
علم معینی از علوم محول گردیده بود از قبیل تاریخ، فلسفه، طب، فلکیات، جغرافیه
و... تمام مباحث این دائره المعارف مشتمل بر اشاراتی است که مولفین آن
را جمیع با خذ بکه طرف اعتماد شان واقع شده اشاره نموده اند.

در زمان مذکور دکتور کوتلو چون طبیب فرانسوی که اصلاً جنسیت انگلیسی
داشت و در لندن می زیست خواست که مانند اساس دائره المعارف زدلر کتابی را
بزبان انگلیسی تألیف نماید. بنابراین دکتور مذکور دو مجلد از اثر خود را تکمیل نمود
که متضمن است بر موضوعات متنوعه. در سنه ۱۷۴۴ عالم بیفانی عضو اکادمی
علوم شهر بندقیه دائره المعارف بزرگی را در ده مجلد نشر کرد که دارای تصاویر و
رسوم بسیاری بود این دائره نیز نسخه خود بک از بهترین انسانیکلو پید یا های است که
در لغت ایتالیه تألیف شده است.

دید روانسای کلویید بای حقیقی: بتالیف این دائره المعارف در نصف اول قرن
۱۸ - آغاز شد، اثر مذکور از مهم ترین مولفات قرن ۱۸ است، اساس آن همان
ترجمه کتاب چمبرس انگلیس است که قبلاً از آن تعریف نمودیم و به ترجمه دائره المعارف
چمبرس در سنه ۱۷۴۳ جون میلز انگلیس که باشنده فرانسه بود پرداخت، در

تکمیل آن با مشارالیه چون فرید سلبوس يك از علمای همان عصر كمك نمود، بعد ازان مشکلات و تنقیدات قضائی چون میازرا از فرانسه به نفی انگستان مجبور ساخت، کارتدوین دائره المعارف بعهد (جان دی مالف) استاد فلسفه (کوليج دو فرانس) محول شد، این شخص ترجمه و تحریر آن را بدمت دیگر علما مقرر داشته که در جمله شان دید رو معروف هم شمولیت داشت، چون ناشرین بر جان دی مالف اعتماد نداشتند انجام این مهم را بدیدرووا گذاشتند، قبلاً مشارالیه قاموس دکتور روبرت جیمس را از انگلیسی ترجمه کرده، ازین وقت به بعد دیدرو بتالیف دائره المعارف مذکور بهمدستی ۲۱ نفر علمای همان عصر آغاز کرده از معاریف او (دالامبر) موافق فرهنگ مقدمانی و نویسنده غالب فصول ریاضیات و فزیک است و (روسو) قسمت موسیقی را عهده دار شده بود ولی اساس کار همان دایره میباز است که از کتاب چمبرس ترجمه شده بود - در عین زمان حوادثیکه ذکر آن بطوالت می انجامد چنین تقاضا نمود که دیدرو محبوس شود اما حبس او تا زمان طبع دایره المعارف مذکور معطل شد، اخیراً چون مجلد اول این دایره در اوایل سنه ۱۷۵۲ بوجود آمد مجلس وزرای فرانسه بعلمت اینکه این اثر بسیاسیات مملکت و شوهردینی و تماس نازداری صادره آن رای دادند. بعد از یکماه (مالیرب) جزء دوم این دایره المعارف را منع نموده خواست اصل نسخه خطی آنرا با اصل جزء سوم آن صادره کنند، اما دیدرو تمام نسخه های خطی دایره المعارف مذکور را مخفی داشت سپس هیئت موافقین بانجام مهم مذکور شروع نمودند اما کامیاب نشدند، اخیراً حکومت به نویسندگان مذکور اجازه داد که دایره مذکور را باین شرط تکمیل نمایند که آنرا بنام عظمت علمی و ادبی فرانسه مناسب تر و ملایم تر بسازند بناءً علیه موافقین دوباره بکار خود دوام نمودند اما در سال ۱۷۵۹ پارلمان فرانسه فروش و ترویج این دایره را با دیگر کتب ممنوع قرار داد، بعد از دو هفته عنوانی يك هیئت امر جدیدی صادر شد تا دایره المعارف مذکور را بغور تفتیش

کنند؛ در نتیجه این تقدیم بتاریخ ۷ مارس بمنع طباعت مابقی مجلدات آن هم احکام صادر گردید؛ در آن عهد جزء هشتم آن تحت طبع بود ولی طباعت دایرة المعارف مذکور بصورت سری انجام پذیرفته و توزیع شد تعداد مشترکین آن ۴۲۵۱ نفر بود بنابراین مصارف مجموعی عبارت بود از ۱۵۷۰۰۰ و ۱۰ یوند و عائدات ناشران بر ۰۰۰ و ۲۶۲ و ۲ پوند بالغ گردید. علاوه برین قراریکه البرماله مولف تاریخ قرن ۱۸ فرانسه را جمع باین اثر می نویسد اینست: دایرة المعارف دبدرو عبارت از فرهنگ مفصل و مکملی بود جاری تمام معلومات آن عصر که از کافه جزئیات و کلیات خود و بزرگ بحثی نماید و علاوه بر شمولیت نویسنده کان و فلاسفه بزرگ فرانسه از قبیل والتر، روسو، بوفون، کنفی، نورکر، هولباخ و غیره در تحریر آن دیدر و هر جا شخصی را می یافت که در فلان شعبه مهارت دارد او را بمساعدت خود دعوت میداد. ازین لحاظ اجزای این تالیف از حیث پستی و بلندی اجزاء باهم اختلاف زیاد دارد. دایرة المعارف عمومی لاروس: این دایرة در سالهای ۱۸۶۶ - ۱۸۸۸ از جانب نویسنده بزرگ فرانسه بی لاروس در ۱۷ مجلد تدوین شد، این دوره حاوی تمام معلومات و خلاصه علوم و فنون عالم بوده در عین زمان لغات زبان فرانسه را هم در بر می گرفت.

شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 اما دوره جدید این دایرة که بنام (لاروس قرن ۲۰) در آغاز سال ۱۹۳۴ در پاریس نشر گردیده علاوه بر صفات فوق جماعتشامل است بر اطلاعات و اصلاحات زیاد از قبیل علمی، فنی لغوی، تاریخی و غیره مباحث.

دوره جدید لاروس قرن ۲۰ در ۴۰۷ - جزو بقدر ۱۰ و ۲۰ و ۳۰ صفحه نبی جدا جدا نشر شده که بقطع بزرگ: ار ای ۲۳۴۶۵ صفحه و ۲۳۵۶۴۰ مقاله و ۰۰۰ و ۰۰۰ و ۱۰۰ حروف و ۹۵۴ و ۴۶ تصاویر و نقشه ساده و ۴۵۴ نقشه در سوم رنگه میباشند.

در تدوین این اثر جامع زاید از ۱۵۰۰ نفر علما و فضلاء معروف فرانسه شرکت ورزیده است (و متجا و زاز ۴۰۰ جلد کتاب معتبر و دایرة المعارف ها سابقه و جدید در زمان تدوین این اثر مورد استفاده قرار یافته حاوی حیات ۶۰۰۰ ساله بشر است).

یکی از مزایای تازه این دوره اینست که با نهایت حسن ترتیب تدوین یافته ساده ترین وضعیت دریافت موضوعات مطلوبه آن برای مراجعین ممکن است، این دایره از قاموس وسیع تر و از دایرة المعارف خوبتر و جامع ترین تالیف عصر حاضر بشمار میرود.

دایرة المعارف بریتانیکا: بریتانیکا بدون تردید در نوع خود یکی از بزرگترین انسا بکلوییدهاست. از بدو تدوین این اثر تا کنون ۱۴ بار طبع آن اعاده شده آخرین چاپ دایره مذکور در سال ۱۹۳۰ یعنی چهار سال قبل ازین نشر گردید نخستین هیئتیکه از علما در قد و بن آن آغاز نمودند جماعتی بود از فضلاء اسکاتلیند چنانکه اولین دفعه بریطانیکا در سال ۱۷۷۱ در ۳ مجلد که حاوی ۲۶۷۰ صفحه بود بوجود آمد. بعد از آن طبع دوم آن در سال ۱۷۷۷ و سوم آن در سال ۱۷۸۸ و چهارم آن در سال ۱۸۰۱ بعمل آمد. متعاقباً طباعت این دایره بیهم جریان داشته در هر دفعه بر تعداد مجلدات و موضوعات جدید و ضخامت آن می افزود، امر وزید درجه نایل آمد که مجلدات آن بر ۲۴ بالغ گردید و هر مجلد آن دارای ۱۰۰۰ صفحه و هر صفحه حاوی متجا و زاز ۱۵۰۰ کلمه و مجموعاً در حدود ۴۵۰۰۰۰ مبحث جداگانه بر معلومات عامه علوم و فنون مشتمل است تعداد تصاویر و رسوم این دایرة المعارف زاید از ۱۵۰۰۰ میباشد. در جلد ۲۴ این دایره يك اطلس مکمل عالم و فهرست مردف تمام مجلدات

علاوه شده در تصنیف آن ۳۰۰۰ نفر علما، فلاسفه، ادبا، فضلا و رجال فن
شرکت ورزیده اند. (۱)

(نا تمام)

(۱) نظر بعند درجات مقاله جناب رشتیا: نلسنز انسا بکلو پیدیا بکی از مهم ترین
و مشهور ترین انسا بکلو پیدیا های زبان انگلیسی محسوب میشود و بلغت انگلیسی
خالص ترتیب گردیده. اصل آن در انگلستان تالیف و طبع گردیده ولی
درین اواخر در امریکا نیز آنرا چاپ کرده اند، طبع اخیر آن از لحاظ تصاویر
و نقشه های رنگه و قشنگی طبع خیلی مشهور است.

دوشینه شبی دل جز بنم بگرفت

و ندیشه یار نا زینم بگرفت

گفتم بسر و دیده روم بردرتو

اشکم با و بدو آستینم بگرفت

قاسم کاهی

شیشه ساعت بود آئینه دلها و دین

گر بکی آباد کردد بگری ویران شود

(نصرت سیالکونی، معاصر بیدل)

ندارد با بزرگان چهره گشتن صرفه فطرت

که کهنسار از جواب هیچکس عا جز نمیانند

(موسوی خان فطرت)